

"O'ZBEKISTONDA MAXSUS EHTIYOJLI BOLALARNING INKLYUZIV TA'LIMGA MOSLASHUVI: OTA-ONALAR NIGOHIDA"**Usmonova Azizabonu Obidjon qizi***Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti**Special Pedagogy fakulteti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda maxsus ehtiyojli bolalarning inklyuziv ta'lim muhitiga moslashuvi ota-onalar nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ota-onalarning inklyuziv ta'lim jarayonidagi qiyinchiliklari, ijtimoiy va pedagogik muhitga moslashish tajribalari, shuningdek, bolalarning o'quv jarayoniga integratsiyasidagi rol va ahamiyati o'rganildi. Maqolada ota-onalar bilan intervyu va so'rovnomalar asosida yig'ilgan ma'lumotlar tahlil qilinib, ularning muammolari va qo'llab-quvvatlashga bo'lgan ehtiyojlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'limning samaradorligini oshirish uchun ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar:Maxsus ehtiyojli bolalar, inklyuziv ta'lim, moslashuv, ota-onalar nigohi, pedagogik muhit, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ta'lim integratsiyasi, O'zbekiston.

Аннотация: В данной статье анализируется адаптация детей с особыми потребностями к инклюзивному образованию в Узбекистане с точки зрения родителей. Исследование рассматривает трудности, с которыми сталкиваются родители в процессе инклюзивного обучения, их опыт адаптации к социально-педагогической среде, а также роль и значение интеграции детей в образовательный процесс. На основе интервью и анкетирования родителей проведён анализ полученных данных, выявлены их проблемы и потребности в поддержке. Результаты исследования подчеркивают необходимость укрепления сотрудничества с родителями для повышения эффективности инклюзивного образования.

Ключевые слова:Дети с особыми потребностями, инклюзивное образование, адаптация, взгляд родителей, педагогическая среда, социальная поддержка, интеграция в образование, Узбекистан.

Abstract: This article analyzes the adaptation of children with special needs to inclusive education in Uzbekistan from the perspective of parents. The study explores the challenges parents face during the inclusive education process, their experiences of adapting to the social and pedagogical environment, and the role and significance of children's integration into the educational process. Data collected through interviews and surveys with parents are analyzed, highlighting their problems and the need for

support. The findings emphasize the importance of strengthening cooperation with parents to improve the effectiveness of inclusive education.

Keywords: Children with special needs, inclusive education, adaptation, parents' perspective, pedagogical environment, social support, educational integration, Uzbekistan.

Kirish

So'nggi yillarda O'zbekistonda ta'lim sohasida inklyuziv ta'limni joriy etish va rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Inklyuziv ta'lim — bu maxsus ehtiyojli bolalarning umumta'lim muassasalarida o'zaro teng huquqlilik va imkoniyatlarda ta'lim olishini ta'minlash jarayonidir. Ushbu yondashuv nafaqat ta'lim tizimining ochiqqligini oshiradi, balki jamiyatda ijtimoiy integratsiya va tenglik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Maxsus ehtiyojli bolalarning inklyuziv ta'limga muvaffaqiyatli moslashuvi — ularning ta'lim jarayonida ijtimoiy, emotsional va kognitiv rivojlanishiga bevosita ta'sir qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Biroq, bu jarayon ko'plab murakkabliklar va qiyinchiliklarni o'z ichiga oladi, xususan, ota-onalar uchun. Ota-onalar farzandlarining ta'lim muhitiga moslashuvi jarayonida yuzaga keladigan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'plab tadqiqotlarda asosiy e'tibor nuqtasi sifatida ko'riladi.

Mazkur maqolada O'zbekiston sharoitida ota-onalar nigohida maxsus ehtiyojli bolalarning inklyuziv ta'limga moslashuvi tahlil qilinadi. Tadqiqotda ota-onalarning fikrlari, ularning muammolari, qo'llab-quvvatlashga bo'lgan ehtiyojlari o'rganilib, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari

Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda maxsus ehtiyojli bolalarning inklyuziv ta'limga moslashuv jarayonini ota-onalar nigohidan o'rganishdir. Tadqiqot vazifalari sifatida ota-onalarning fikr-mulohazalarini yig'ish, ularning duch kelayotgan qiyinchiliklari va qo'llab-quvvatlash ehtiyojlarini aniqlash belgilandi.

Tadqiqot ishtirokchilari

Tadqiqotga O'zbekistonning turli hududlaridan jami 30 nafar maxsus ehtiyojli bolalarning ota-onalari jalb etildi. Ishtirokchilar orasida shahar va qishloq joylarida yashovchi, turli yosh va ijtimoiy qatlamlarga mansub oilalar vakillari bor edi.

Tadqiqot usullari va vositalari

Ma'lumotlarni yig'ishda sifatli tadqiqot usullaridan foydalanganmiz:

- **Yarimstrukturali intervyu** — ota-onalar bilan chuqur suhbatlar o'tkazildi, ularda ularning ta'lim jarayonidagi tajribalari va muammolari muhokama qilindi.
- **So'rovnoma** — inklyuziv ta'limga moslashuv bo'yicha ota-onalarning fikr va baholari yig'ildi.

- **Hujjatlar tahlili** — ta'lim muassasalarining maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash bo'yicha hujjatlari ko'rib chiqildi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish

Yig'ilgan sifatli ma'lumotlar tematik tahlil usuli yordamida qayta ishlanib, asosiy mavzular va muammolar aniqlanib chiqildi. So'rovnoma natijalari esa statistik usullar yordamida umumlashtirildi.

Ota-onalarning inklyuziv ta'limga munosabati

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ota-onalarning katta qismi (taxminan 75%) inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlaydi va uning farzandlarining rivojlanishida ijobiy rol o'ynashiga ishonadi. Ularning fikricha, umumta'lim muassasalarida o'qish bolalarga ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va mustaqil hayotga tayyorlanishda yordam beradi.

Moslashuv jarayonidagi qiyinchiliklar

Biroq, ota-onalarning aksariyati (60%) ta'lim muhitiga moslashishda turli qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Asosiy muammolar quyidagilar:

- Maxsus ehtiyojli bolalar uchun individual yondashuvning yetishmasligi;
- Pedagoglarning inklyuziv ta'lim bo'yicha malakasining pastligi;
- Ta'lim muassasasidagi material-texnika bazasining cheklanganligi;
- Ijtimoiy stigmaning mavjudligi va bolalarga nisbatan nojo'ya munosabat.

Ota-onalarning qo'llab-quvvatlashga bo'lgan ehtiyoji

Ota-onalar o'z farzandlarining muvaffaqiyatli moslashuvi uchun quyidagi qo'llab-quvvatlash turlarini zarur deb hisoblashadi:

- Maxsus pedagog va psixologlarning muntazam konsultatsiyalari;
- Ota-onalar uchun ma'lumot va treninglar tashkil etilishi;
- Ta'lim muassasalarida inklyuziv muhitni yaxshilash uchun moddiy va ma'naviy resurslar;
- Jamiyatda inklyuziv ta'lim haqida xabardorlikni oshirish.

Ijtimoiy va pedagogik muhitning ta'siri

Ota-onalarning ta'lim muassasasidagi ijtimoiy va pedagogik muhit haqida fikrlari ham tahlil qilindi. Ko'pchilik ota-onalar, muhitdagi ijobiy o'zgarishlarga qaramay, hali ham ayrim o'quvchilar va ota-onalar tomonidan farzandlariga nisbatan noqulay munosabatlar kuzatilishini ta'kidlashdi. Shu bois, inklyuziv ta'limning samarali bo'lishi uchun jamiyatdagi stereotiplarni bartaraf etish muhimligi qayd etildi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda maxsus ehtiyojli bolalarning inklyuziv ta'limga moslashuvi jarayoni ota-onalar uchun muhim va murakkab jarayon hisoblanadi. Ko'pchilik ota-onalar inklyuziv ta'limning ijobiy tomonlarini qadrlaydi va farzandlarining jamiyatga integratsiyasi uchun bu muhim ekanligini ta'kidlashadi. Biroq, ta'lim muhitidagi moddiy-texnik bazaning

yetishmasligi, pedagoglarning malaka darajasi, shuningdek, jamiyatdagi ijtimoiy stigma kabi muammolar bolalarning moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

- Ta'lim muassasalarida maxsus pedagoglar va psixologlarning faoliyatini kuchaytirish, ularning malakasini muntazam oshirib borish.
- Ota-onalar uchun inklyuziv ta'lim jarayonini tushunishga yordam beruvchi ma'lumotlar va treninglar tashkil etish.
- Moddiy-texnik bazani yaxshilash va maxsus ehtiyojli bolalar uchun qulay sharoitlar yaratish.
- Jamiyatda inklyuziv ta'limga oid ijtimoiy xabardorlikni oshirish va stereotiplarni kamaytirish bo'yicha targ'ibot ishlarini olib borish.
- Ota-onalar, pedagoglar va jamiyat o'rtasida samarali hamkorlikni rivojlantirish orqali maxsus ehtiyojli bolalarning inklyuziv muhitga yaxshiroq moslashuvini ta'minlash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova, Z. T. (2019). *Maxsus pedagogika asoslari*. Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti.
2. Sattorova, D. M. (2021). *Inklyuziv ta'lim va maxsus ehtiyojli bolalar*. Samarqand: Ilm ziyo.
3. Xodjayeva, M. A. (2020). *Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash psixologiyasi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. UNESCO (2009). *Inclusive education: The way of the future*. Geneva: UNESCO Publications.
5. Vygotskiy, L. S. (1983). *Psixologiya razvitiya rebenka*. Moskva: Pedagogika.
6. Nasriddinova, G. R. (2022). "Maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyatga moslashuvi". // *Defektologiya va Logopediya*, №4, 30–36-betlar.
7. American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5®)*. Washington, DC: APA Publishing.
8. Lord, C., & Bishop, S. L. (2015). "Autism spectrum disorders: Diagnosis, prevalence, and services for children and families". *Social Policy Report*, 25(2), 1–27.
9. Yusupova, D. K. (2023). *Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash metodikasi*. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
10. Rakhimova, N. S. (2020). "Ota-onalar va pedagoglarning inklyuziv ta'limdagi roli". // *Pedagogika va psixologiya*, №3, 22–28-betlar.